

Куковська В. І.,

аспірант кафедри англійської мови

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ЗВИНУВАЧЕНИЙ – ВИСОКОМОРАЛЬНА ЛЮДИНА? (ВЕРБАЛІЗАЦІЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ КОНЦЕПТІВ В АДВОКАТСЬКІЙ ПРОМОВІ)

Анотація. У статті досліджується вербальна презентація морально-етичних концептів і шляхи їх об'єктивації в досліджуваному виді ораторської мови. Встановлено, у захисних промовах використовуються морально-етичні концепти з позитивним наповненням, зокрема вірність, любов, щастя, за допомогою яких адвокат підкреслює співвідношення між мотивами для вчинення злочину і характером підзахисного. Використання морально-етичних концептів у захисних промовах забезпечує смислове наповнення виступу адвоката на підставі поєднання емотивного впливу на аудиторію з послідовністю логічних умовиводів, які спрямовують аудиторію до прийняття рішень, які базуються на емоційній складовій, співпереживанні і співчутті обвинуваченому.

Ключові слова: захисна промова, морально-етичні концепти, імплікація, мовленнєвий вплив, емотивний вплив.

Вивчення глибинних зв'язків мови та мислення, формування ментальних образів та їх кодування в мовних моделях набуває все більшої актуальності в межах когнітивних досліджень, оскільки «когнітивна лінгвістика націлена на опис та моделювання змісту досліджуваного концепту як глобальної ментальної (розумової) одиниці групової (національної) концептосфери шляхом виявлення максимально повного складу мовних засобів, які об'єктивують цей концепт, і опису їх семантики» [1, 323].

Концепт як одне із ключових понять когнітивної лінгвістики стає об'єктом дослідження лінгвокогнітології, лінгвокультурології, психолінгвістики (Й. Стернін, О. Кубрякова, З. Попова, В. Маслова, Ю. Степанов, В. Карасик, С. Воркачев, І. Штерн, О. Залевська). У багатьох роботах науковці досліджують його особливості, аналізують та систематизують з урахуванням тих чи інших критеріїв (О. Кубрякова, Й. Стернін, Ю. Степанов, Н. Арутюнова, З. Попова).

Особливу увагу науковців привертає питання мовленнєвого відображення концептів морально-етичного характеру. А. Бабушкін пояснює зацікавленість дослідників тим що «їх зміст визначається «нормами побутового соціуму», в них надаються знання про внутрішній світ самої людини» [2, 36]. Вони відображають як універсальні, загальнолюдські цінності, так і цінності культурного та соціального характеру, що характеризують особливості існування лінгвістичної особистості.

Моральні норми, етичні установки, заборони регулюють поведінку індивіда, визначають його соціально значимі вчинки. Оскільки мова є відображенням і втіленням

моральної свідомості, то морально-етичні концепти когнітивно систематизують моральні цінності, які виробляються історично сформованою ціннісно-змістовою системою.

Дослідженню особливостей морально-етичних концептів присвячено ряд робіт, де вивчаються їх деонтична модальність (А. Кошелев, І. Герасимова, К. Красухін), явні/приховані, граматичні/лексичні, вербальні/невербальні способи мовленнєвого вираження етичної оцінки (Ю. Князев, В. Постовалова), мовленнєва актуалізація морального дискурсу (К. Ошкіна), концепти вина, гріх, честь, совість, справедливість, обов'язок, позитивність, добро і зло та ін. (О. Падучева, Л. Панова, Н. Арутюнова, А. Залізник, О. Пожарицька, Х. Чиждова), їх репрезентація в британській (Л. Лаврентьєва, І. Кононова) та в американській художній літературі (О. Пожарицька).

Представлена робота присвячене вивченню концептуалізації основних моральних цінностей підзахисного у захисних промовах адвоката.

Актуальність роботи витікає з лінгво-гносеологічної необхідності вивчення вербальної репрезентації морально-етичних концептів і шляхів їх об'єктивації, а також мотивується необхідністю визначення методики ефективного впливу на ментальність судової аудиторії шляхом створення позитивного іміджу підзахисного.

Об'єктом дослідження виступає сучасний англійський адвокатський дискурс.

Предмет вивчення – морально-етичні концепти у сучасних англійських захисних промовах, до яких звертається адвокат для переконання суду.

Мета роботи полягає у виявленні мовленнєвої репрезентації морально-етичних концептів у англійських захисних промовах, використання яких сприяє ефективності мовленнєвого впливу захисника.

Поставлена мета мотивує завдання дослідження: дефініція поняття «морально-етичний концепт»; вивчення шляхів подачі інформації, які забезпечують її позитивне сприйняття; дослідження вербалізації морально-етичних концептів у англійських захисних промовах.

Матеріалом дослідження послужили десять англійських захисних промов. Як одна з видів ораторських виступів, захисна промова спрямована на здійснення емотивно-риторичного впливу на судову аудиторію, створення та забезпечення позитивного іміджу підзахисного шляхом мовленнєвої комунікації для підведення слухачів до певного вердикту. Поставлена у промові мета забезпечується комунікативними якостями адвокатського виступу, такими як ясність (доступність, простота), точність, переконливість, логічність та експресивність, що дозволяють судовому оратору зробити промову по-справжньому дока-

зовою [3, 52], а також і той факт що адвокатська промова «відрізняється морально-правовою спрямованістю, тут цінуються емоційність, об'єктивність, доказовість, які покликані з максимальним ефектом впливати на учасників судового процесу» [4, 6].

Як зазначає Г.В. Колшанський, «мова як форма розумової діяльності людини» відображає ціннісні орієнтації особистості, які фіксуються у свідомості носія мови. При цьому ціннісну орієнтацію розглядають як визначальну (А.Г. Здравомислов та В.А. Ядов) та розуміють її як «такий компонент структури свідомості особистості, який являє собою вісь свідомості, навколо якої обертаються думки та почуття людини [5, 199].

Ціннісні орієнтації, моральні принципи, норми та оцінки, які пов'язані з суспільними явищами і безпосередньо визначають поведінкові характеристики людини, взаємозв'язок між особистим та суспільним світоглядом людини знаходять свої відображення у морально-етичних концептах.

О.В. Полякова підкреслює, що «етичні концепти є своєрідними блоками інформації, які акумулюють у своєму значенні звичні соціально-психічні відображення про явища, погляди та почуття, які складають моральну свідомість лінгвокультурної спільноти» [6, 481].

З іншого боку, зазначені концепти розглядають як «особливий різновид культурних концептів, специфіка котрих зумовлена представленням у мові фрагментів картини світу з точки зору моралі, сконцентрованих в антиноміях, які відображають ціннісне відношення до світу» [7, 6].

Н. Саварцева трактує етичні концепти як ментальне утворення соціо-оцінного характеру, яке відображає моральні стосунки, створюючи мораль як одну з форм суспільної свідомості з усім різноманіттям її аспектів [8, 5].

На думку М.В. Пименової і О.Н. Кондратьєвої морально-етичні концепти належать до соціального класу групи базових концептів, які складають фундамент мови.

З теорії етики відомо, що «до числа вищих моральних цінностей зазвичай відносять узагальнені поняття, які відображають сутність моралі і людського існування: добро, свободу, сенс життя і щастя» [9, 8].

Аналізуючи типологію морально-етичних концептів, М.В. Пименова і О.Н. Кондратьєва доповнюють їх ряд такими поняттями як честь, обов'язок, зобов'язання, сором, совість, розкаяння, вірність, зрада, підлість, лестощі. Отже, зрозуміло, що звернення до загальнолюдських норм моральної поведінки і ототожнювання підзахисного з матеріальним втіленням цих норм сприяє формуванню певної уяви про нього як про позитивну, моральну особистість. А якщо людина високоморальна, вона не може скоїти негідного вчинку, тобто підзахисний невинен. Встановлено, що ефективність впливу через морально-етичні концепти в захисній промові досягається індивідуальними мовленнєвими прийомами адвоката. При цьому, концепти розкриваються у змісті промови, контекст якої побудований на основі причинно-наслідкових зв'язків та з використанням модально-суб'єктивних елементів.

Однак, для вдалого впливу на слухача та формулювання бажаного висновку інформація подається імпліцитно, оскільки вона може суперечити переконанням судової аудиторії та не буде сприйнята нею потрібним для адвоката чином. Тому, імплікаційний механізм мовленнєвого

впливу в аргументативному дискурсі може мати більшу ефективність.

Термін «імплікація» початково належав до логіки і почав застосовуватися у лінгвістиці завдяки логічному аналізу. При цьому, одноставне і єдине тлумачення імплікації як мовного явища відсутнє, оскільки науковці вкладають у його трактування своє розуміння даного терміну. На думку М. В. Нікітіна, імплікація – це «розумова операція чи тип розумових зв'язків, які засновані на відображенні свідомістю реальних лінійних зв'язків, залежностей, взаємодій речей і ознак; як розумовий аналог зв'язків дійсності» [10, 165]. Проте, більшість науковців тлумачать цей термін як категорію тексту, яка обумовлює його когерентність (С. Левінсон, Г. Грайс, Г. Газдар та ін.)

Як зазначає Ю. К. Пирогова, імпліцитній інформації властиві деякі переваги, а саме: 1) вона не усвідомлюється адресатом і, отже, не піддається критичній оцінці; 2) процес вилучення прихованої інформації відбувається у свідомості мовця, і тому вплив не сприймається як вплив «зовні»; 3) за імпліцитно передану інформацію автор повідомлення рідко несе відповідальність, тому його важко притягнути до відповідальності за порушення будь-яких законів [11, 214].

Захисна промова як елемент аргументативного дискурсу будується адвокатом на основі етичних концептів, які він виражає в імплікативній формі. Особливістю застосування морально-етичної концептосфери у захисній промові є відсутність образних прототипів, але чіткий зв'язок моральних концептів з вчинками обвинуваченого і піднесення їх захисником в ранг чеснот та морально-етичних дій.

Так, у своїй промові адвокат Р. МакАлістер використовує концепти **вірність та любов** та імплікаційно позиціонує свого підзахисного як вірного та люблячого сім'янина, який ніколи не ображав ні свою дружину, ні дітей та завжди дбав про благополуччя своєї родини.

Because the evidence in this case is that he loved Cyndi Steele, that he spent 25 years married to her with three children ... Yes, they were having problems ten years ago. But what's the evidence before you? The evidence is, in the next ten years, they raised their family. They cared for each other ... And they [witnesses] said never, never did Edgar Steele ever show anything except love for his family; never, ever did he attempt to harm anyone.

Як бачимо з наведеного прикладу, адвокат намагається відтворити картину щасливого родинного життя та порозуміння між чоловіком та його дружиною. Імплікативний висновок: підзахисний – людина **вірна та любляча**.

Натомість захисник Е. Сермос використовує концепт совість і описує свого клієнта як чесного і совісного громадянина, який за власною ініціативою повідомив поліцію про злочин, у якому його звинувачують.

Well, they didn't have a confession. They had a statement by Jeffrey Havard two days after this happened. Not yesterday and not last week. Two days after this happened last February. Jeffrey Havard didn't have time to concoct a fancy story. He talked to Major Manley and told him what went on voluntarily two days after this.

З наведеного прикладу зрозуміло, що адвокат позиціонує свого підзахисного як чесну та свідому людину, який нічого приховувати від слідства і яка за власною ініціати-

вою пішла на співпрацю з поліцією для успішного розслідування цієї справи. Імпікативний висновок: підзахисний – совісна і чесна людина.

Адвокат М. Герагос свою промову базується на основі концептів **щастя, любов, вірність та совість**, підкреслюючи, що у його підзахисного є всі підстави, щоб почувати себе щасливою людиною: велика сім'я, дружина, яка чекає на ще одну дитину від нього, діти, власний будинок та підвищення на роботі.

They had the baby on the way... They had a beautiful home with recent improvements that Scott and Laci had done... There was also testimony about a raise at work. Do you have that, Raffi? ...He received a raise in 2003, and they believed it was from 5,000 to 5,350 or 5,300. Once again he's going to go out and murder his wife for child support for \$5,000, has gotten a raise to 5,300 or 5,350. Does anybody believe for a second that that's the motivation for what happened here?

Даний приклад підтверджує, що адвокат зображує свого підзахисного як вірного сім'янина, люблячого батька, у родині якого панує злагода і щастя, та успішного працівника, який може забезпечити свою родину всім необхідним. Імпікативний висновок: підзахисний – щаслива, любляча, вірна і чесна людина.

П. Віберг звертається до концептів **любов, щастя та совість** і зображує свою підзахисну як люблячу матір, яка, не зважаючи на юний вік, робила все для того, щоб її дитина була щасливою, мала все те, чого у неї самої не було в її дитинстві та росла в повноцінній сім'ї з люблячими батьками.

Amanda Bortner loved Cassidy more than anything... Cassidy was her whole world. She was trying to better herself, working any number of jobs, living with Chad, trying to go back to school... The superficial injuries to her feet. Amanda investigated that when she noticed it... She didn't ignore that... She [Amanda] wanted her to have things that she never had, like her own room. And that's security, and being cared for, and being taken care for. Those are things that Amanda wanted for Cassidy.

Як бачимо з наведеного прикладу, адвокат намагається створити свій підзахисній імідж турботливої та люблячої матері, яка хотіла забезпечити своїй дитині щасливе та безтурботне дитинство. Імпікативний висновок: підзахисна – любляча, совісна та щаслива людина.

Натомість у своїй промові адвокат Р. Стіл використовує концепт **неосудності** та хоче викликати співчуття до свого підзахисного, оскільки він має психічні розлади, і не усвідомлює, що скоїв злочин.

Dr. Whitehead and Dr. DeMier concluded he has a psychotic disorder based on delusions, but they don't agree whether or not there's a delusional disorder... The way they are described by the two doctors, that is what delinquency is about, and Mr. Mitchell is a narcissistic personality disordered person with an antisocial personality disorder... I have to convince you there's clear and convincing evidence, and severe mental illness; and this next thing: that as a result of this mental disease or defect he was unable to understand what he was doing or understand what was wrong.

Адвокат позиціонує свого підзахисного як душевно хвору людину, яка, страждаючи психічними розладами, скоювала злочини за наказом Господа і не могла піти проти Його волі. Проте, це не завадило підзахисному прояв-

ляти батьківську любов до своїх дітей. Імпікативний висновок: підзахисний – людина любляча і неосудна.

Аналіз оригінальних англомовних захисних промов, присвячених розгляду родинних справ дає можливість визначити відносну питому вагу морально-етичних концептів, до яких звертаються найчастіше захисники. Отже, на першому місці за своєю вживаністю стоїть концепт **любові (44,1%)**, далі йдуть **неосудність та совість (20,7% та 18,4%** відповідно), на третьому місці є **вірність (12,7%)**, **щастя** згадується у 4,1% випадків. Засвідчена закономірність пояснюється розповсюдженням розумінням родинного життя як результату кохання чи любові, без чого совісна, сумлінна людина не буде сім'ї, якій вона залишається вірною. Тільки душевна хвороба може запаморочити розум настільки, що людина не розуміє свого щастя і йде на злочин.

Висновки. Таким чином, морально-етичні концепти, які забезпечують позитивне сприйняття інформації, широко використовуються у судових адвокатських промових, головною метою якої є виправдання підсудного. Інформація, надана захисником під час судової промови, спрямовує аудиторію до рішень, які приймаються на підґрунті співчуття обвинуваченому та базуються на емоційній складовій, яка включає ситуаційні почуття, емоційні стани та елементарні переживання. Використовуючи етичні концепти у своїй захисній промові, адвокат будує смислове наповнення свого виступу на підставі поєднання емотивного впливу на аудиторію з послідовністю логічних умовиводів, які приводять слухачів до певного вердикту. Для цього захисники у своїх промовах звертаються до таких морально-етичних концептів з позитивним наповненням як вірність, любов, совість, щастя, неосудність, за допомогою яких адвокат підкреслює співвідношення між мотивами для скоєння злочину та характером підзахисного. **Перспективним** вважаємо дослідження адвокатських промов іншої тематики, та визначення в них найбільш типових морально-етичних концептів, до яких звертаються захисники для переконання суду.

Література

1. Карасик В. И. Антология концептов / В.И. Карасик, И.А. Стернин. – М.: Гнозис, 2007. – 512 с.
2. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / А. П. Бабушкин. – Воронеж : Издательство Воронежского государственного университета, 1996. — 104 с.
3. Миньяр-Белоручева А. П., Быкова А. А., Коробова Е. А. Принципы построения американской судебной речи XIX века / А.П. Миньяр-Белоручева, А. А. Быкова, Е.А. Коробова // Вестник Южно-Уральского Государственного Университета. Серия: Лингвистика. – 2010. – Вып. 10. – С. 51–56.
4. Власова, Н. А. Основные понятия и термины по риторике : словарь – минимум / Н.А. Власова. – Орел : Отдел оперативной полиграфии Орловского областного комитета государственной статистики, 2000. – 143 с.
5. Здравомыслов А. Г. Отношение к труду и ценностные ориентации личности / А.Г. Здравомыслов, В.А. Ядов // Социология в СССР. – М., 1965. – Т.2. – С. 189-205.
6. Полякова Е. В. Социально-психические факторы реализации норм в этических концептах английского языка / Е. В. Полякова // Личность. Культура. Общество. – 2009. – Т. 11, вып. 4 (51/52). – С. 475–481.
7. Мокаева И. Р. Этические концепты в языковой картине мире (на материале русского и карачаево-балкарского языков) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / И. Р. Мокаева. – Нальчик, 2004. – 20 с.

8. Саварцева Н. В. Этические концепты «верность» и «предательство» в английском языковом сознании : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / Н. В. Саварцева. – Иркутск, 2008. – 20 с.
9. Кругляницю Т. Ф. Этика и этикет. Экспериментальное учебное пособие для учащихся старших классов гимназий, лицеев, колледжей и школ гуманитарного профиля / Т. Ф. Кругляницю. – М. : Аз, 1995. – 160 с.
10. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения : Учеб. пособие / М. В. Никитин. – М. : Высшая школа, 1988. – 168 с.
11. Пирогова Ю. К. Имплицитная информация как средство коммуникативного воздействия и манипулирования (на материале рекламных и PR-сообщений) / Ю. К. Пирогова // Scripta linguisticae applicatae. Проблемы прикладной лингвистики. – М., 2001. – С. 209–227.

Куковская В. И. Обвиняемый – высококонрастный человек? (вербализация морально-этических концептов в адвокатской речи)

Аннотация. В статье исследуется вербальная презентация морально-этических концептов и пути их объективации в исследуемом виде ораторской речи. Установлено, в защитительных речах используются морально-этические концепты с положительным наполнением, в частности верность, любовь, счастье, с помощью которых адвокат подчеркивает соотношение между мотивами для совершения преступления и характером подзащитного. Использование морально-этических концептов в защитительных речах обеспечивает

смысловое наполнение выступления адвоката на основании сочетания эмотивного воздействия на аудиторию с последовательностью логических умозаключений, направляющих аудиторию к принятию решений, которые базируются на эмоциональной составляющей, сопереживании и сочувствии обвиняемому.

Ключевые слова: защитительная речь, морально-этические концепты, импликация, речевое воздействие, эмотивное воздействие

Kukovska V. Is the accused a moralist? (verbalization of ethical concepts in a barrister's speech)

Summary. The article is dedicated to the study of verbal representation of ethical concepts and ways of their objectification in the studied oratory. It is found out that in defensive speeches there are used ethical concepts with positive content, in particular loyalty, love, happiness, with the help of which a barrister emphasizes the relation between motives for committing the offense and the character of the defendant. The use of ethical concepts in defensive speeches provides semantic content of barrister's presentation based on a combination of emotive impact on the audience with a sequence of logical conclusions, guiding the audience to make decisions that are based on the emotional component, empathy and sympathy for the accused.

Key words: defensive speech, ethical concepts, implication, speech impact, emotive impact.